

KÁRBIN ÁKOS

EDUARD VON TAAFFE OSZTRÁK MINISZTERELNÖK ÉLETÚTJA,
I. RÉSZ: 1833 ÉS 1879 KÖZÖTT

Az Osztrák–Magyar Monarchia 51 éves fennállása alatt miniszterelnökként Tisza Kálmán (1875–1890) töltött legtöbb időt hivatalban, közel tizenöt évet. Hosszú regnálása számokkal kifejezve: 14 év, 4 hónap, 22 nap, összesen 5258 nap.

A magyar példa nem egyedülálló, hiszen szinte ugyanabban az időszakban Ausztriában is tartósan, több mint 14 évig (1879–1893) ugyanaz a személy töltötte be a kormányfői pozíciót: Eduard von Taaffe. Két alkalommal állt az osztrák kormány élén. Az első miniszterelnöki ciklusát 1868. szeptember 24. és 1870. január 15. között töltötte be, amely 1 év, 3 hónap és 21 napot, összesen 478 napot tett ki. Taaffe második miniszterelnöki időszaka 14 év, 3 hónap, 6 nap, összesen 5211 nap. Ha a kettőt összeadjuk, a végeredmény jóval több mint amennyit Tisza a Monarchia magyar felében hivatalban töltött, persze, nem egyhuzamban.

Taaffe több mint harminc esztendőn keresztül volt képviselő, 1864 és 1866, továbbá 1867 és 1869 között a cseh tartományi gyűlésnek, 1867 és 1870 között az osztrák birodalmi gyűlés képviselőházának, majd 1870-től 1895-ös haláláig az osztrák birodalmi gyűlés felsőházának volt a tagja. A hosszú hivatali idő ellenére a miniszterelnökről ez idáig nem született biográfia sem osztrák, sem külföldi történész tollából.

A Tisza-korszak és a Taaffe-éra is a jogállam kiépítésére fókuszált, valamint a gazdasági konjunktúra, a prosperálás kora volt a Monarchia fennállásának ebben a szakaszában. Mindkét kormány az 1873. évi krachot követően volt hatalmon, s végezhetett jogalkotó és gazdaságélénkítő tevékenységét. A tanulmányban Taaffe életútját, kapcsolatát a császárral és első miniszterelnöki kinevezését, valamint a második kormányalakítási kísérletét bemutatom be. Az 1879 és 1893 közé eső miniszterelnöki megbízatásának vizsgálatát, valamint a Tisza Kálmán kormányfői korszakával történő összehasonlítását egy következő dolgozatban kívánom elvégezni.

Bevezetés

Osztrák viszonylatban nem példa nélküli a dualista időszakban miniszterelnöki posztot duplán vagy akár triplán betöltők száma. Ugyan Taaffe kétszer is állt a ciszlajtán kormány élén, ugyanakkor a dualizmus korában az osztrák miniszterelnökök közül Paul Gautsch von Frankenthurn három alkalommal, és Ernst von Koerber pedig kétszer is betöltötték a kormányfői pozíciót. Érdekesség, hogy egy testvérpár külön-külön is miniszterelnöke volt Ausztriának Karl¹ és Adolf von Auersperg személyében. A kiegyezést követő kormányzást Ausztriában liberális korszaknak nevezik, ugyanakkor abban is konszenzus van a történetírásban, hogy ezt az érárt szerencsebb liberális konzervativizmusnak jellemezni.²

Ferenc József ciszlajtán miniszterelnökei átlagosan mindössze néhány évet töltöttek hivatalban – akadnak kivételek, mint Heinrich von Wittek, aki valamivel több, mint három hetet volt kormányfő, igaz, csak átmeneti jelleggel. A császár támogatta a politikájukat egészen addig, míg hivatalban voltak; amennyiben személycserére volt szükség, habozás nélkül váltott.

Az, hogy Taaffe ilyen sokáig kormányon lehetett, természetesen annak is köszönhető, hogy Ferenc Józsefnél különleges bizalmi pozícióban állt.³ Taaffe nem volt sem a németek, sem a szlávok, sem az uralkodó osztályok, sem a nép ellensége, sem a liberalizmus, sem a konzervativizmus hazafia, de ellenfele volt minden olyan hatalomnak és törekvésnek, amely alááshatta a Monarchia tekintélyét, erejét és egységét.⁴

A francia forradalom hagyományaiból levezethető klasszikus bal- és jobboldali besorolás, valamint pártmeghatározás Ausztriában is kialakult a kiegyezést követően. Némiképp eltérően formálódott, mint Magyarországon a dualizmus korában. A kezdetekben az osztrák birodalmi gyűlésben 353 képviselő foglalt helyet.⁵

Baloldal alatt értjük a nagyon mérsékelt közép-liberálistól a szélsőbaloldali demokratáig azokat, akik a parlament jogait, végső soron a népszuverenitás elveit képviselték, és ha nem is a népét, de a polgárság, a tulajdon és a műveltség társadalmi csoportját. Ausztriában jobboldal alatt általában a konzervatívokat értjük. A jobboldal – tehát a konzervatívok – a baloldallal szemben a korona, a nemesség, s mindenekelőtt az egyház jogait védték. Ha azonban még egyszerűbben kívánjuk megfogal-

¹ Számos esetben Carlos.

² NOVOTNY 1975. 81.

³ SCHMETTERER 2016. 59.

⁴ HANTSCH 1962. 449.

⁵ BRAUNEDER 1987. 22.

mazni, akkor a jobboldal a németeket, a baloldal a szlávokat jelentette.⁶ Ugyanakkor a csehek és a szövetségeseik, a nagybirtokos „feudális” nemespárt 1863 és 1879 között bojkottálta a birodalmi gyűlést.

Konzervativizmus – a szónak ebben a nem politikai értelmében konzervatív volt természetesen a polgári liberálisok többsége is, akiket Taaffe a frappáns formulákhoz való tehetségével egyszer gúnyosan a következőképpen jellemezett: fele részük részvényt, fele reakciós.⁷

A Taaffe család és Ferenc József játszópajtása

A Taaffe család ír gyökerekkel rendelkezett, amely egészen a XII. századig tudja visszavezetni felmenőit. A Taaffe ősöknek a Stuart-ház bukását követően kellett hazájukat sok más királyhű családdal egyetemben elhagyniuk. Ausztriában otthonra leltek és katonai szolgálatba léptek. Nikolaus Taaffe birodalmi gróf Mária Terézia seregeit vezette a franciák és a poroszok ellen.⁸

A család ezen ágából származik Eduard édesapja, Ludwig Patrick von Taaffe (1791–1855), aki politikus, 1848 előtt jogász az igazságszolgáltatás közigazgatási szerveiben, igazságügyi miniszter a rövid életű Franz Anton von Kolowrat-Liebsteinsky vezette kormányban 1848 márciusa és áprilisa között, a Bécsi Egyetem rektora, majd a Legfelsőbb Törvényszék első elnöke volt 1855-ben bekövetkezett haláláig.⁹ Kurátora a Theresianum Lovagakadémiájának, kamarás és valóságos belső tanácsos.¹⁰ Ludwig Taaffe feleségül vette Amalia Bretzenheim hercegnőt, házasságukból két fiú- és három lánygyermek született. A hercegnő férjéhez képest sokkal otthonosabban mozgott az udvari körökben, mivel császári és királyi palota- és csillagkeresztes dáma rendjeleket viselt. Így a szülők, mint az osztrák magas arisztokrácia tagjai a főúri elitbe tartoztak. Taaffe Bécsben látta meg a napvilágot 1833. február 24-én. Gyermekek- és ifjúkorát szintén a császárvárosban töltötte, iskolai és felsőoktatási tanulmányait is itt folytatta.

A család birtoka a cseh Ellischauban (ma Nalžovské Hory) volt található.

Amikor Taafféről esik szó, szinte kivétel nélkül megemlítik az írások azt, hogy a későbbi császárral és királlyal, Ferenc Józseffel gyerekkori játszótársak, gyermekkori barátok voltak, s ezek a sorok azt sejtetik, hogy későbbi miniszterelnöki

⁶ HÖBELT 1993. 18.

⁷ HÖBELT 2016. 16.

⁸ HANTSCH 1962. 450.

⁹ FISCHER 1910. 234.

¹⁰ HYE 2012. 68.

kinevezésében ez szerepet játszhatott. Hans Peter Hye kutatásai azonban rávilágítanak arra, hogy Taaffe nem tartozott a császár belső köréhez.

Ferenc József gyermek- és ifjúkori naplójában egyetlen alkalommal sem említi a Taaffe nevet sem a szülők, sem pedig Eduard vonatkozásában.¹¹ Az ifjú Ferenc József édesanyjának írt egyik levelében megemlíti Ludwig Patrick von Taaffét 1847 szeptemberében: „Drága Mama! Mivel ma szükségesnél valamivel korábban felkeltem, hogy Taaffe gróffal megnézzem helischauai uradalmát, kihasználom ezt a korai percet, hogy elmondjam, mennyire visszavágyom Önhöz és a fenséges Ischlbe, ahol mindig oly boldog napokat tölthettem. Linzig az utazás igen kellemes volt, mivel velünk tartott Eduard Liechtenstein herceg, és igen jól beszélgettünk vele. A második nap nagyon sok tennivaló volt, mivel Linzet reggel ½ 5-kor hagytuk el, Budweisba meg csak este 9-re érkeztünk meg, miután megnéztük Rosenberg és Krumau kastélyait, az utóbbiban együtt étkeztünk [Johann] Schwarzenberg herceggel. – Tegnap felvitt minket Frauenbergbe, amely építés alatt áll, és csodálatos. Délben Stieknában voltunk [Alfred] Windischgrätz hercegnél. A hercegné, aki nagyon jó volt hozzánk, leborul az Ön lábai elé. Tegnap este értünk Helischauba, ahol Taaffe gróf hatalmas kastélyában igen kellemesen éjszakáztunk. Az idő folyton nagyon hideg és barátságtalan volt, sőt néha esett is, ez hozzájárult, hogy az amúgy se túl barátságos vidék nem igazán nyerte meg a tetszésünket. Bocsássa meg, drága mama, a rossz papírt és a csúnya írást, de itt hát ilyen rossz anyagot találtam, és sietnem kell, mivel Taaffe gróf hamarosan elvisz minket.”¹² Az ekkor tizennégy éves Eduard Taafféről a mamához írott sorokban nem esett szó.

Hye kutatásai nyomán tudható, hogy Ferenc József főhercegnek 1841 előtt keletkezett levelében írt egy alkalommal öccsének, Ferdinánd Miksának az általa Edinek nevezett játszópajtásáról.¹³ Ám további naplóbejegyzésről, levélről, személyes iratról nem tud Hye, ami bizonyítaná a főherceg és Taaffe mély barátságát.

Ugyanakkor az uralkodócsalád, pontosan Ferenc Károly kisebb fiúgyermekeihez – Ferdinánd Miksa (*1832. július 6.) és Károly Lajos (*1833. július 30.) – már korban jóval közelebb állt az 1833 februárjában született Taaffe. Károly Lajos főherceg naplójában lejegyzett két alkalmat, amikor a császárkertben kriketteztek 1843. május 2-án, valamint 1846. május 10-én. Előbbi alkalommal a játékokon többek között Julius von Falkenhayn, Erdődy Ferenc és Tamás, Rudolf Wrba, Richard Metternich, Franz Coronini-Cronberg, Ferenc József és nem utolsósorban Eduard Taaffe is részt vett.¹⁴ Hasonlóan a korábbi krikettezéshez, 1846 májusában megismételték azt.

¹¹ *Franz Josepfs Tagebücher*, 2003.

¹² *Drága mama*, 2019. 63–64.

¹³ HYE 2012. 69.

¹⁴ Uo.

Meg kell állapítani, hogy Ferenc József és Taaffe között az általános államfő és miniszterelnök viszonytól jóval bizodalmasabb és szorosabb kapcsolat állt fent.

Taaffe a jogi karon folytatott tanulmányainak befejezését követően, 1852. december 18-án apja karriermintáját követve lépett állami szolgálatba.¹⁵ Az ifjú egy ideig még Magyarországon, Sopronban (1857), valamint Budán (1859) is tevékenykedett a helytartótanács tisztségviselőjeként. Ezt követően megnősült, Csáky Irma grófnőt vette feleségül Sopronban 1860-ban. Majd 1861 és 1863 között Prágában a járási hivatalban működött, s 1863 és 1866 között Salzburg tartományfőnöke, 1867-től Felső-Ausztria koronatanács vezetője lett. A kiegyezés évében, 1867. februárja és júniusa között kultuszminiszter és egyúttal belügyminiszter december végéig a Ferdinand Beust vezette kormányban. Részt vett a kiegyezési tárgyalásokon. Ekkor Taaffe 34 éves múlt, nem csoda, hogy sokan zokon vették a fiatalságát, és még a barátai is attól tartottak, hogy ezzel a jövőjét veszélyezteti. Miniszterársai mindenestre gyanakvással figyelték tevékenységét.¹⁶ Maga Beust ekként emlékezett vissza az ifjú Taafféra: „Az első személy, aki kész volt belépni [kormányomba], Taaffe gróf volt, a linzi kormányzó, ahová von Hofmann úr az én nevemben utazott. Taaffe gróf még igen fiatal volt, és kinevezése jelentős előrelépés volt, mégis minden okom megvolt rá, hogy hálás legyek a fogadtatásáért, mert nemcsak azt tudtam, hogy alapos ismeretekben, különösen a jog pontos ismeretében nem szenved hiányt, hanem azt is, hogy azokban az arisztokrata körökben, amelyekhez tartozott, sajnálták a kinevezését, mert attól tartottak, hogy kompromittálja a jövőt, amely nem kerülhetett el. Taaffe gróf nemcsak nagyon kellemes és kedves munkatársam lett, hanem sok tekintetben nagyon hasznos és – nem mondhatom másként – odaadó kollégám is. A zöld asztalnál például viselkedett, és maga Herbst is többször mondta nekem, miután már megindult a Taaffe elleni »agitáció«, hogy a Minisztertanácsban az elnökséget soha nem vezették jobban, mint Taaffe”.¹⁷ Ezt követően honvédelmi miniszter volt Karl von Auersperg kabinetjében, amit „polgárminisztériumnak” gúnyoltak.

Taaffe első alkalommal a kormány élén

A Beustot váltó Karl Auersperg kabinetjébe az exkormányfő javaslatára az uralkodó bizalmasa, az arisztokrata származású és állami hivatalnokként tevékenykedő, pártontkíüli, de konzervatív nézeteiről ismert Taaffe is bekerült 1867. december

¹⁵ FISCHEL 1910. 234.

¹⁶ HYE 2012. 72.

¹⁷ BEUST 1887. 108.

30-án.¹⁸ Kiemelendő, hogy ebben a kormányban Taaffe a honvédelemért és a közbiztonságért is felelős miniszterelnök-helyettesi hivatalt is betöltötte.

Hogyan lépett Taaffe a kormány élére? Az első nagyobb személyi változás a kabinetben a Karl Auersperg miniszterelnök és Friedrich Beust birodalmi kancellár közötti vita miatt következett be. A konfliktus eredményeképpen Auersperg 1868. július 22-től nem vett részt a Minisztertanács ülésein, míg végül szeptember 24-én hivatalosan is elbocsátották.¹⁹ Auersperg helyettese, Taaffe vette át egyelőre a császár nevében a Minisztertanács elnöki tisztét, miközben megtartotta honvédelmi és közbiztonsági miniszteri tárcáját. Ignaz von Plener ellenezte, ezért Ferenc József nem bízta meg a Minisztertanács elnöki tisztével, a Karl Auersperg által javasolt utódot, illetve testvérét, Adolf Auersperget. A császár az akkor 35 éves Taaffét nevezte ki miniszterelnöknek 1869. április 17-én.²⁰ A kabinet összetétele változatlan maradt.²¹ Taaffe valószínűleg elsősorban annak köszönhette kinevezését, hogy a császár bizalmatlan volt a liberálisok sürgető reformvágyával és a párton belüli rivalizálással szemben.²²

Egy nagyrészt polgári eredetű liberális minisztérium élén most egy olyan személy állt, aki nem érezte magát elkötelezettnek a liberális eszmék iránt. Idő kérdése volt, hogy Taaffe mikor lép vissza, hiszen őt nem a párt bizalma, hanem az uralkodó akarata tartotta hivatalában. A császár olyan államférfit láthatott benne, aki ilyen körülmények között nem tudta megakadályozni egyes liberális követelések – például a bírósági és a felekezeti törvények – megvalósítását, de képes volt a radikalizmust tompítani, és különösen az általános állami szükségszerűségeket mint a haderőtörvényt a császár szellemében képviselni.

Taaffénak nem volt könnyű a kapcsolata Josef Lasser von Zollheimmal, a liberálisok egyik legidősebb és tiszteletben álló képviselőjével. Mindketten ellenezték Egbert Belcredi gróf támadását az Alkotmánypárt ellen az 1860-as évek közepén, mindkettő bizalmi kapcsolatban állt az uralkodóval, ami lehetővé tette számukra, hogy rábeszéljék a császárt olyan törvények és rendeletek jóváhagyására, amelyeknek kezdetben ellenállt.²³

Taaffe 1868-ban és 1869-ben összeütközésbe került Eduard Herbsttel és Carl Griskával, ezért politikai távolságot akart tartani a parlamenti liberálisoktól, akik közül Lassert veszélyes riválisának tekintette, s kiváló célpontot jelentett Taaffe függetle-

¹⁸ ZACHAR 1981. 68.

¹⁹ FISCHER 1910. 238.

²⁰ LEIN 2022. XV.

²¹ KLETEČKA – LEIN 2022. 110. Nr. 211 Ministerrat, Wien, 17. April 1869.

²² HANTSCH 1962. 451.

²³ BOYER 2022. 194.

nebb politikai álláspontjának megvalósításához. Lasser 1868 és 1870 között Tirol kormányzójaként tevékenykedett, s 1870 októberében a parlamentben a liberálisokat támogatta egy Taaffének (a Potocki-kabinet belügyminisztereként) nem tetsző eljárási kérdésben, aki ekkor biztosította Lasser felmentését a tirol helytartó tisztségéből. Lasser 1871-ben belügyminiszterként az Auersperg-kabinet egyik vezető személyisége lett; s nem maradt rest Taaffének adandó válaszával, mert első belügyminiszteri lépéseinek egyike volt, hogy Taaffét nevezte ki Tirol helytartójának Innsbruckba.²⁴

Mégis, hogyan távozott Taaffe miniszterelnöki posztjáról? Mivel a nem német nemzetiségek igényeinek jobb kielégítésére irányuló szándékával kisebbségben maradt az úgynevezett Polgári Minisztériumban, kérte felmentését, amit a császár 1870. január 15-én meg is tett.²⁵ Ám néhány héttel később Taaffe újra a kormányban találta magát, belügyminiszter, Alfred József Potocki kormányában 1870 áprilisa és 1871 februárja között. A tárcáról történt lemondását követően az államfő Tirol helytartójának nevezte ki 1871 májusában. A helytartó innsbrucki tevékenységéről részletes feldolgozás nem áll rendelkezésünkre. Ugyanakkor teljes bizonyossággal állítható, hogy Taaffe azért állt 1871 és 1879 között nyolc éven keresztül ily hosszú ideig hivatalában, mert teljes mértékben a császár által elvárt módon teljesítette szolgálatát.²⁶

Az 1870-es években Taaffe meglehetősen sokszor megfordult Lori Schwarzenberg hercegnő szalonjában feleségével, Csáky Irmával; ezek nem öncélú látogatások voltak, hanem rendre akkor következtek be, amikor az aktuális miniszterelnök alatt a bársonyszék megremegett.²⁷ Heinrich Friedjung gyűjtéséből tudhatjuk, hogy Taaffe valószínűleg Auersperg minisztersége alatt állandó kapcsolatban állt a császárral, s együtt fontos politikai kérdéseket beszéltek meg.²⁸ A császár nem zárkózott el, sőt várta, hogy lerázza magáról az Alkotmánypárt kényelmetlen uralmát. Taaffének az 1870-es években egyre több alkalommal merült föl a neve leendő miniszterelnökként. Ferenc József fogadta Csáky Jánost, Taaffe feleségének, Irmának az édesapját budai audienciáján 1876 februárjában. Erre az alkalomra a tirol helytartó is elkísérte apósát. Ekkor az államfő sejtelmesen úgy mutatta be Taaffét, mint a „következő férfi”.²⁹ A kormány élére történő visszatérési akciók közül egy másik eset, amikor az 1877-es kormányválság közepette merült fel ismét Taaffe neve. Míg végül az Auersperg-kabinet sorsa 1878 őszére megpecsételődött, amely kiváló alkalmat jelentett a tirol helytartónak a miniszterelnöki bársonyszék ismételt betöltésére.

²⁴ BOYER 2022. 195.

²⁵ *Der politische Nachlaß*, 1922. 92–92.

²⁶ HYE 2012. 78.

²⁷ KIELMANSEGG 1966. 213.

²⁸ FRIEDJUNG 1997. 357.

²⁹ KOLMER 1903. 510.

Taaffe ismét színre lép, a kormányalakítási kísérlet

A külpolitikai kérdések döntő mértékben voltak befolyással az 1878-as és 1879-es évben Ausztria belpolitikájára. Andrassy törekvéseit Bosznia-Hercegovina okkupációja és a novi pazari szandzsák megszállása kapcsán az Alkotmánypárt elutasította.³⁰ A berlini szerződés megszavazásakor egy jelentős ellenblokk alakult ki, akik 154:112 szavazat ellenében elvesztették a voksolást a birodalmi tanácsban, tehát megszavazták a szerződés jóváhagyását.³¹ Azonban a 112-ök jelentős politikai csoportosulás maradt a későbbiekben is. Ez az esemény csak jobban elmélyítette az Alkotmánypárt válságát.

Miután az Auersperg-kabinetben krízis alakult ki, 1878 késő nyarán a császár Eduard Herbst korábbi igazságügy-miniszter javaslatára Sisinio von Pretis-Cagnodót,³² a regnáló pénzügyminisztert bízta meg egy új kormány megalakításával.³³ Pretisnek többek között az volt a rábízott feladata, hogy Giskrát és Herbstet a kormányba terelje. A kísérletről egy visszaemlékező úgy fogalmazott, hogy „ezeken az alkalmakon legalább 113 ígéretet tett a 112-nek”.³⁴ Mivel azonban Herbst és Giskra nem volt hajlandó követni Pretist a parlamentbe, lemondott erről a tisztségéről.³⁵ A császár iránti hűsége végett a pénzügyminiszter még egy próbát tett az év októberében az új kabinet kialakítására, de ekkor sem járt sikerrel.³⁶ Már ekkor azt beszéltek Bécsben, hogy Pretis sikertelensége esetén Taaffe tér vissza a kormány élére. Alois Aehrenthal mint szentpétervári nagykövetségi attasé írt erről édesapjának, s némi jövőbelátó képességtől vezérelve óva intette ettől a politikai szituációtól Ausztriát, „mert Pretis mögött már látszik Taaffe szelleme, és ettől az Úristen mentsen meg minket”.³⁷ Pretis a Karl von Stremayr vezette kormányban a pénzügyi tárca élén maradt; 1879 augusztusában mondott le.

A feladat adott volt, egy alkotmányhű új miniszterelnököt kellett találni. Az uralkodó nem óhajtott politikai törést, azonban a liberális politikát nem támogatta tovább. Ferenc József természetszerűleg Andrassy politikájával értett egyet és őt patronálta. A császár döntésének konzekvensnek kellett lennie, ugyanis minden lépésének jelen-

³⁰ SCHEER 2013. 36.

³¹ PLENER 1921. 143.

³² Előfordul Sisinio de Pretis-Cagnodo alakban is.

³³ *Das System Taaffe*, 1882. 20.

³⁴ Uo.

³⁵ FRITZ 2003. 69.

³⁶ ZACHAR 1981. 243–244.

³⁷ Alois von Aehrenthal an Johann von Aehrenthal, St. Petersburg, 20./12. Oktober 1878. In: ADLGASSER 2002. 135.

tősége volt, mert az általa választott személy politikai irányvonallal, krédóval bírt.³⁸ A liberálisok felé nem fordulhatott, akik nyíltan nem támogatták Andrássyt és politikáját. Andrassy azon a taktikai megfontoláson állt, hogy átmeneti kormány semmi esetre se formálódjon, mert annak ideiglenessége ismét Karl Sigmund von Hohenwart korábbi miniszterelnöknek készíti elő a talajt. Mennyire más személyes viszony állt fent Andrassy és az uralkodó, valamint Taaffe és a császár között! Karl Tschupplik azt a megállapítást tette, hogy Andrassy befolyása alatt Ferenc Józsefet meg lehetett nyerni a nagy terveknek, de Taaffe hatására saját természete szabad utat kapott, és a részletekkel való pedáns foglalatosság módszereit vette át.³⁹

Ferenc József a tiroli helytartót bízta meg 1879 telén kormányalakítással, aki talán úgy tekintette ezt a lehetőséget, mint egy kiváló alkalmat arra, hogy bosszút álljon a radikális liberálisokon.⁴⁰ Taaffénak egyáltalán nem volt könnyű dolga, hiszen a császár lemondatta a német liberálisokat, ezért a kinevezendő miniszterelnöknek új kormányt, valamint pártot kellett létrehoznia. Vagyis „Edi” feladata az volt, hogy új többséget hozzon létre a képviselőházban, amely jóváhagyja Bosznia-Hercegovina tervezett megszállását és jóváhagyja az ahhoz szükséges anyagi költségeket.⁴¹ Ferenc József 1879. február 2-án megbízta Taaffét a kormányalakítással, akit teljes mellszélességgel Andrassy is támogatott.

Kielmansegg visszaemlékezésében arról írt, hogy Auersperggel, a badeni kerület kormányzójával való találkozójukon egy sor intim információval vértette föl őt Taaffével kapcsolatban.⁴² Auersperg nem nézte jó szemmel Taaffe megbízatását, könnyelmű politikusnak tartotta, aki nem vette túl komolyan az igazságot. Ennek ellenére azt tanácsolta, hogy Kielmansegg állami karrierje érdekében keresse a kapcsolatot Taaffével, aki minden bizonnyal még nagyon sokáig a császár bizalmasa lesz. Auersperg szólt arról Kielmanseggnek, hogy Taaffe milyen jól ismeri a császár jellemét, és hogy mint egykori ifjúkori játszótársa sokkal szabadabban tud vele beszélgetni és érintkezni, mint bárki mással. Tudja azt, hogyan kell a legkellemetlenebb dolgokat eltitkolni, és hogyan kell kényes ügyeket úgy közvetíteni, hogy annak ne legyenek kínos következményei kormánya és saját maga számára.

Taaffe a parlamenti cselszövések és a politikai alkudozás nagymestere volt, és a hosszú évek tapasztalata megtanította, hogyan kell bánni a politikusokkal és azok gyarlóságaival. Akár barátaival, akár ellenségeivel foglalkozott, a komolytalanság és a cinizmus álarcát vette fel, és nyilvánvalóan képtelen volt arra, hogy a kérdéseket

³⁸ BECK 1948. 24.

³⁹ TSCHUPPLIK 1930. 274.

⁴⁰ BOYER 2022. 195.

⁴¹ KIELMANSEGG 1966. 213.

⁴² Uo.

józanul és komolyan kezelje. Valójában azonban ezek csak felszíni jelenségek voltak, mert halálosan komoly ember volt, aki ravaszul leplezte mélyebb szándékát.⁴³

Andrássy elküldte Heinrich von Calice bárót, hogy beszéljen bizalmasan Ernst von Plenerrel a leendő kormányról. Andrássy megüzente, hogy nem ügyvezető kormányról lenne szó. Taaffe 1879. február 2-án felkereste Ignaz Plenert, akivel korábban minisztertársak voltak és jó kapcsolatban álltak, s bemutatta a közel teljes kormánylistáját: Ludwig von Possinger helytartó – belügyminiszter, Julius von Fierlinger a Közigazgatási Bíróság Szenátusának elnöke – pénzügyminiszter, Ernst Plener kereskedelemügyi miniszter, Franz Coronini-Cronberg földművelésügy, Stremayr igazságügy, Julius von Horst honvédelem, s végül az oktatásügy egyelőre nyitott maradt.⁴⁴

Az apát követően a fiát is felkereste Taaffe, s a szavát adta az ifjabb Plenernek, hogy alkotmányhű kormányt kíván alakítani. Az új kormányba történő belépését Plener akkor látta volna biztosítottnak, ha az a választást követően történik meg, mert annak elmaradása esetén minden bizonnyal átmeneti kormánynak lehet tekinteni a Taaffe által formált kabinetet. Plener komoly pénzügyi programot kívánt végrehajtani: megtakarítást elérni a katonai kiadások lefaragásával, továbbá adó-reformot tervezett. Ugyanakkor a felajánlott kereskedelmi tárca helyett a pénzügyit szerette volna megkapni.⁴⁵ Fierlingert az igazságügyi tárca élére kívánta helyezni.

A találkozót követő napokban az ifjabb Plener felkereste Eduard Sueßt és felkérte, hogy lépjen be Taaffe leendő kormányába Coronini és Konstantin Tomaszczukkal egyetemben.⁴⁶ Egyik legégetőbb feladatuknak a költségvetést írta le, melynek egyik eleme az 5 millió forint értékű katonai költségeket érintette. Plener egyebek mellett a kabinetbe még Florian Ziemiałkowski és Julian Dunajweski belépését is felvetette.⁴⁷

A császár fogadta Taaffét és Coroninit február 6-ai audienciáján.⁴⁸ Coronini egyébként Taafféhez hasonlóan a császár gyerekkori játszótára volt, s egyéni ambíciói őt a mezőgazdaság helyett a belügy felé orientálták. Végül február 7-én Taaffe ismét felkereste Corninivel karöltve Plenert, s ekkor jelezték, hogy Tomaszczuk az igazságügyi, Sueß a kereskedelemügyi tárcát kapná. De Taaffe kísérlete a kormányalakításra a parlamenti többség mérsékelt szárnyára építve végül kudarcot vallott, február 10-én a nehézségek miatt visszaadta az uralkodónak a megbízását és visszatért Innsbruckba.⁴⁹

⁴³ MAY 1968. 194.

⁴⁴ PLENER 1921. 144.

⁴⁵ PLENER 1921. 145.

⁴⁶ SUESS 1916. 295.

⁴⁷ *Der politische Nachlaß*, 1922. 248.

⁴⁸ ZACHAR 1981. 253.

⁴⁹ JENKS 1965. 33.

Mint maga is kijelentette, lehetetlen volt kormányt alakítani a képviselőházi választásokat megelőzően, amelynek hatéves ciklusa éppen 1879-ben ért véget.⁵⁰ A következő éveket a kisebbségben lévő baloldal ellenállása, az adók és a pénzügyek körüli, illetőleg a Plener és Taaffe közötti konfliktus jellemezte.⁵¹

Taaffe és a Stremayr-kabinet

Adolf von Auersperg végül nem tudta keresztülvinni a birodalmi tanács német liberális többségével a hadsereg költségvetésének növelését és Bosznia-Hercegovina megszállásának jóváhagyását, ezért 1879 elején kabinetjével együtt lemondott.⁵² Így Karl von Stremayr, mint a megmaradt miniszterek közül a rangidős, a császártól azt a feladatot kapta, hogy elnökként vezesse a kabinetet.⁵³ 1879. február 15-től augusztus 12-ig a Monarchia osztrák felének miniszterelnöke volt, többek között Sisinio von Pretis-Cagnodo pénzügyminiszterrel egyetemben. A Stremayr-kabinet azonban csak ideiglenes kormányként volt hivatott szolgálni a tervezett birodalmi tanácsi választások lezárásáig. Ekkor Taaffe elérkezettnek látta az időt a liberális politika konzervatívra történő váltására. Hovatovább Taaffe ebben a kabinetben a belügyi tárcát birtokolta, amely a császár részéről egy program kiadását jelentette.⁵⁴ Ferenc József bizalmasaként a több kormányban miniszterként vagy főtisztviselőként szolgáló Taaffe hitvallása az volt, hogy a kormánynak nincs más feladata, mint a császár politikájának hűséges eszköze lenni.⁵⁵ Belpolitikai tekintetben pedig a fő feladata a nyárra kitűzött választások előkészítése volt, amelytől a Hofburgban azt remélték, hogy új többség alakul ki.

Taaffe politikai irányvonalát jelezte, hogy amikor megígérte: befogadja a cseheket miután az alkotmányhú és feudális csehországi földbirtokosok megegyeztek, a nézeteltéréseiket félretették és mindannyian készek voltak visszatérni a birodalmi tanácsba, mivel a csehek és a szövetségeseik, a nagybirtokos „feudális” nemespárt 1863 és 1879 között bojkottálták a birodalmi gyűlést. Ez voltaképpen úgy sikerült Taaffénak, hogy választási kompromisszumot kötött az alkotmányhú Karl Auersperg herceggel 1879. június 24-én.⁵⁶ A Ferenc József által kívánt kompromisszum

⁵⁰ FISCHEL 1910. 243.

⁵¹ KLEIN 1980. 253.

⁵² KOLMER 1903. 545.

⁵³ Uo.

⁵⁴ CANIS 2016. 113.

⁵⁵ BLED 1988. 335.

⁵⁶ KOLMER 1905. 4.

eredményeként a 23 birodalmi tanácsi helyhez még 10-et a konzervatív cseh feudális nemesség kapott mandátumként a cseh földbirtokos kúriától.⁵⁷ Mint utólag kiderült, ez volt a döntő lépés az erőviszonyok Taaffe javára történő megváltoztatása felé. Auersperg herceg azt állította, hogy Taaffe biztosította őt arról, ha a feudálisok a birodalmi tanácsba belépnek, utólagosan engedményt tesz számukra. Viszont később Auersperg az Urak Házában nyilvánosan szemrehányást tett Taaffénak, amiért megszegte a szavát.⁵⁸

1879 nyarán az uralkodó feloszlatta a birodalmi gyűlést, és június 28. és 30. között került sor a voksolás lebonyolítására. A választás végeredményét a kormány meg sem várta, hanem beadta lemondását a július 11-i Minisztertanácson.⁵⁹ Ugyan Ferenc József az Auersperg-kabinet sorsáról formálisan nem döntött, viszont a kormányzást előkészítendő a tárgyalásokat a pártok prominenseivel – uralkodói jóváhagyással – Taaffe megkezdte.⁶⁰ Érdekes, hogy az osztrák politikusok – hasonlóan a Tisza Kálmán köré csoportosulókhöz – retorikájában ekkor megjelent a mameluk, egészen pontosan „Mamelukenhorde” kifejezés.⁶¹ Naplójában Belcredi lejegyezte 1879. július 19-én, hogy „a császárnak nincs szerencséje a személyi [Taaffe] választásában”.⁶²

A választás győztese a Német Liberális Szövetség lett 91 mandátummal, vagyis az előző eredményükhöz képest 40 mandátumot veszítettek. Nemcsak ellenfeleik szereztek meg ezeket a helyeket, hanem első alkalommal 34 közvetlenül megválasztott cseh képviselővel is erősödtek Csehországból.⁶³ A Cseh Klub (amely ó-csehekből, fiatal csehekből, cseh arisztokratákból és morvaországi cseh képviselőkből állt) 54, a Lengyel Klub 57 és a Német Konzervatívok szintén 57 mandátumot szereztek.⁶⁴ A többi képviselő függetlenként politizált. Míg 1873-ban az Alkotmánypárt gyakorlatilag kétharmados többséggel rendelkezett, addig 1879-re szűken vett kisebbségbe szorult. Nyilvánvalóan a csehek távolmaradásával volt képes a párt többséget szerezni a birodalmi gyűlésben. Az Alkotmánypárt vereségét nem csak a belső viták okozták; bár a 112-ök programfelhívást adtak ki, végül annak megvalósítására nem került sor.

⁵⁷ ZELLENBERG 2003. 228.

⁵⁸ FISCHER 1910. 243.

⁵⁹ ZACHAR 1981. 262.

⁶⁰ BOYER 2022. 195.

⁶¹ HÖBELT – KALWODA – MALÍŘ 2016. 551.

⁶² HÖBELT – KALWODA – MALÍŘ 2016. 557.

⁶³ GARVER 1978. 83.

⁶⁴ HÖBELT 2000. 931.

A vasgyűrű megalakulása

A császár Taaffét kérte fel kormányalakításra 1879. augusztus 10-én.⁶⁵ Az új kabinet megformálásakor a miniszterelnök nem a korábbi kormánypártra, vagyis a liberális pártra támaszkodott, hanem egy koalíciós középpárt megalkotása volt a célja, amely a konzervatívokra, a klerikálisokra, valamint a nagybirtokosokra alapozott. Ez a korábbi osztrák liberális politikához képest merőben új irányvonalat jelentett. „A minisztériumnak a jogi alapokhoz (alkotmány és dualizmus) ragaszkodva, tehát semmiképpen sem nemzeti bélyegzőként, konzervatívként kell megjelennie, és így sem az alkotmányozó hatóságoknak, sem Magyarországnak nem ad okot aggodalomra” – írta Taaffe memorandumában kormányának augusztusi megalakításakor.⁶⁶

A Taaffe-kabinet 1879. augusztusi zászlóbontásakor nagykoalíció – az úgynevezett vasgyűrű⁶⁷ – jött létre a cseh–lengyel–német feudális konzervatívok és a német liberálisok között.⁶⁸ Mivel a kabinet pártok felett állt, így az alkotmány értelmében minden olyan elemet programjára tűzhetett, amely a korona érdekeit szolgálta. Az új miniszterelnök kinevezése feltétlen bizalmi státuszt jelentett az államfő és kormányfő között. Nyilvánvalóan hangsúlyos tényezőnek számít, hogy a császár és a miniszterelnök gyerekkorukból ismerték egymást. Ugyanakkor ez nem csak egy bensőségesebb kérdés volt, hanem éles váltás, méghozzá a német-centralista liberalizmusról a katolikus–szláv–föderalisztikus konzervativizmusra.⁶⁹ Hye kutatásaiból kitűnik, hogy a császár és miniszterelnöke közötti vélt, vagy valós gyermekkori kapcsolat a kormányalakításkor nem hatott kellemetlenül, s nem okozott visszatetszést, sőt inkább pozitívan értékelték.⁷⁰

Miért lett Taaffe második alkalommal ismét miniszterelnök? Erre a kérdésre egy merőben szélsőséges és megosztó válasz is adható: „Taaffét »birodalmi miniszternek«, Ferenc József saját emberének nevezték, mert jobban törődött az emberekkel való bánásmód apró-cseprő eszközeivel, mint bármilyen átfogó programmal, és inkább bízott a felmerülő konfliktusok leküzdésének rutinszerű módszereiben, mint a felmerülő problémák fáradtságos átgondolásában. Kétségtelenül sok közös vonása volt Ferenc Józseffel. Egyikük sem volt képes kifinomult gondolkodásra, mindketten úgy vélték, hogy »az egészséges emberismeret« megfelelő felszerelés a sokszínű

⁶⁵ ZACHAR 1981. 262–263.

⁶⁶ *Der politische Nachlaß*, 1922. 249.

⁶⁷ *Eiserne Ring* osztrák elnevezés magyar fordítása. A vasgyűrű a koalíciós kormány korabeli megnevezésére, valamint annak sziklaszilárd keménységére, illetve felbonthatatlanságára utaló kifejezés.

⁶⁸ ZELLENBERG 2003. 228.

⁶⁹ NOVOTNY 1975. 82.

⁷⁰ HYE 2012. 73.

osztrák állam bonyolult rejtélyeinek megfejtéséhez; mindketten mélyen bizalmatlanok voltak az ötletekkel szemben; mindketten éles szemmel figyelték az emberi gyengeségeket; és mindketten túlbecsülték a kormányzati rutin értékét; mert mindketten olyan alaposan elsajátították azt. Ismétlem, mindketten a jó átlagpéldányt részesítették előnyben az eredeti és forradalmi személyiséggel szemben»⁷¹

Stremayr bekerült a kormányba, ahol igazságügyi és oktatásügyi miniszter lett, hangsúlyozta, hogy ez nem egy párt alapú, hanem egy kifejezetten koalíciós kormány. Az Alkotmánypártban keserű volt a felismerés, hogy Taaffe nélkülük alakított kormányt. A liberálisok az 1870-es évekbeli tapasztalataik alapján Taaffe felfogásának megfelelően túlságosan hozzászórtak a parlamenti és a miniszteri kiváltságok összekapcsolásához.⁷² Bár megjelentek kárörvendő hangok is, s egy ezek közül Herbsté, aki azt kommunikálta: „Egy Taaffe-kormány? Lehetséges, de attól tartok, hogy a Taaffe gazdálkodás nem tart hosszabb ideig mint négytől hat hétig”⁷³ A liberálisok a kormány támogatásának elutasításával arra kényszerítették Taaffét, hogy bebizonyítsa számukra, nélkülük is boldogul. Ugyanakkor a császár Ischlben elutasította a német liberálisok teljes kizárását a kormányból.⁷⁴ Mivel a csehek úgy döntöttek, hogy újra belépnek a birodalmi gyűlésbe, egy vagy két helyet kaphatnak a kabinetben.

Persze Plener rigorózus jellemzést adott az újdonsült kormányfőről: „Az új miniszterelnök nem volt tehetségtelen, gyors észjárású, kevés műveltséggel, élénk, nem előkelő modorral rendelkezett, ami egy baráti körnek tetszett; joviális természete ellenére nem volt jóindulatú jellem, a komoly dolgokat könnyedén szemlélte, kevés szilárd politikai véleménye volt, mindenekelőtt a császár akaratát igyekezett teljesíteni.”⁷⁵

A kormány a következőképpen alakult ki: Taaffe miniszterelnök és belügyminiszter, Julius von Falkenhayn földművelésügy, Karl Korb von Weidenheim kereskedelemügy, Karl von Stremayr oktatásügy és igazságügy, Emil Chertek pénzügy, Julius von Horst honvédelem, Florian von Ziemialkowski tárca nélküli és végül, de nem utolsó sorban Alois von Pražák cseh ügyekért felelős tárca nélküli miniszter.⁷⁶ Amíg Stremayr, Host, Chertek és Korb a kabinet tagjai voltak, addig Taaffe úgy jellemezte a minisztériumát, mint ami minden pártot képvisel a kormányban.

⁷¹ TSCHUPPIK 1930. 271.

⁷² BOYER 1981. 321.

⁷³ POLLAK 1898. 228.

⁷⁴ JENKS 1965. 37.

⁷⁵ PLENER 1921. 166.

⁷⁶ KOLMER 1905. 6–7.

A kabinetben a liberálisok közül Stremayr, Korb von Weidenheim és Horst, a klerikálisok közül Falkenhayn, Pražák és Ziemiałkowski került be.⁷⁷ A 45 éves Chertek mint osztályfőnök pedig Pretis minisztériumából érkezett a tárca élére, átmeneti megoldásként, civil minőségében.⁷⁸ Később a pénzügyi portfólió élén – csakúgy, mint más tárcák esetében – számos személyi csere következett be. Egy ilyen váltást követően rövid ideig Adolf Kriegs-Au báró, majd Julian Dunajewski töltötte be a pénzügyi posztot. Egyesek nem is Taaffe-kormányról, hanem egyenesen Taaffe–Dunajewski-kabinettről szólnak.⁷⁹

A kormány sajtómunkájának fedezésére szolgáló rendelkezési alap elhelyezéséről szóló szavazás során a liberálisok a vasgyűrű néhány elégedetlen képviselőjével együtt a kezdetekben vereséget mértek Taafféra. Ezzel egyidejűleg fokozták a kormányban lévő liberálisokra nehezedő nyomást, Stremayrnak még a pártból való kizárását is el kellett fogadnia. Az eredmény azonban nem a kormány összeomlása volt, hanem a vasgyűrű felértékelődése, amely egyedül Taaffe támogatására volt hajlandó. Ennek persze meg volt az ára: a csehek nemzeti követeléseket támasztottak, a lengyelek gazdasági kívánságokat fogalmaztak meg, különösen a galíciai transzverzális vasút megépítését, a német klerikálisok pedig a felekezeti népiskola bevezetését követelték.⁸⁰

Amikor az ifjú Leopold von Berchtold későbbi közös külügyminiszter álláshoz szeretett volna jutni, mozgósította édesapja kapcsolatát. Erről Hugo Hantsch ekként emlékezett meg Berchtold biográfiájában: „Az sem világos, hogy ez mennyiben felelt meg saját [Berchtold] hajlamainak, amikor a közigazgatási pályára lépett. Mivel engem a belpolitikai közigazgatásra szántak, apám megragadta az alkalmat, hogy bemutasson a belügyminisztériumban a kormányfőnek, gróf Taaffénak, aki közeli barátja volt. »A fiam kitűnően letette az államvizsgát, rövidesen politikai szolgálatba lép, majd hamarosan az utódod lesz. »Ez volt a bemutatkozás. Taaffe gróf felfogta a tréfát, döbbent arcot vágott, az íróasztala egyik fiókjához hajolt, amit kinyitott, hogy kivegyen belőle egy hatalmas havannai szivart, és átnyújtotta nekem a következő szavakkal: »Nézze, én most már jól akarok kijönni magával.«⁸¹

A vasgyűrű folyamatosan támadásoknak volt kitéve az osztrák birodalmi tanácsban. Ezért Taaffe a képviselőházban a következőképpen foglalta össze kormányának eszenciáját: „Az a vád hangzott el, hogy van egy koalíciós minisztérium, és hogy ez a koalíciós minisztérium az egyik oldalon mosolyog, a másikat pedig fenyegeti. Ez

⁷⁷ BOYER 2022. 197.

⁷⁸ FRITZ 2003. 70.

⁷⁹ BERCHTOLD 1986. 153.

⁸⁰ ZELLENBERG 2003. 229.

⁸¹ HANTSCH 1963. 10–11.

a koalíciós minisztérium azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy a megbékélést és az egyesülést megvalósítsa, és ezért úgy gondolom, hogy talán részben igazoltam ezt a mosolyt, amit oly sokat kritizáltak, de amely úgy gondolom, nem csak az egyik oldal felé irányult. Elhangzott az a vád, hogy a kormány nem céltudatos. A kormány céltudatos, és megvan a célja: egyesíteni a nemzetiségeket Ausztriában, egyesíteni őket a közös osztrák alkotmány alapján.

Egy ponton azonban ki kell jelentenem, hogy egyetértek az előző felszólalóval, nevezetesen abban, hogy osztrákokat akar, osztrák többséget és nem nemzeti többséget; ebben a pontban teljes mértékben egyetértek a felszólalóval. Ausztria különböző nemzetiségekből áll, de jogaikat tiszteletben kell tartani. Ha a nemzetiségek egymás mellett állnak, tisztában vannak jogaikkal és élvezik jogaikat, akkor szívesen fognak össze, hogy együtt dolgozzanak Ausztria egészének javára.⁸²

Összefoglalás

Taaffe egy meggyőződésében royalista, a Habsburg-dinasztiához, azontúl Ferenc Józsefhez hűséges főnemes, aki politikai felfogását tekintve meggyőződéses konzervatív volt. Az állami, illetve politikai megbízatásait kevésbé köszönheti a császárhoz fűződő gyerekkori barátságának. Sokkal inkább annak, hogy az uralkodó akaratának végrehajtója. Kevésbé kreatív politikai manőverező, sokkal inkább a fejlődés és az engedékenység jellemzi. A mostani tanulmány folytatásaként egy újabb írásban majd megvizsgáljuk azt a tizennégy esztendő, amíg Taaffe hivatalát 1879 és 1893 között betöltötte.

Bibliográfia

- ADLGASSER 2002. *Die Aehrenthals. Eine Familie in Ihrer Korrespondenz 1872–1911.* Hrsg. und Eingel. Von Franz ADLGASSER. (Veröffentlichungen Der Kommission Für Neuere Geschichte Österreichs, 93.) Band 2. 1872–1895. Böhlau, Wien, 2002.
- BECK 1948. BECK, Georg: *Die Persönlichkeit des Grafen Eduard Taaffe.* Univ., Diss., Wien, 1948.

⁸² Stenographische Protokolle (Abgeordnetenhaus) IX. Session, 25. Sitzung am 5. Dezember 1879. 663.

- BERCHTOLD 1986. BERCHTOLD, Klaus: Die politischen Parteien und ihre parlamentarischen Klubs bis 1918. In: *Österreichs Parlamentarismus. Werden und System*. Hrsg. von SCHAMBECK, Herbert. Duncker und Humblot, Berlin, 1986. 137–167.
- BEUST 1887. BEUST, Friedrich Ferdinand: *Aus drei viertel-Jahrhunderten. Erinnerungen und Aufzeichnungen*. Band 2. 1866–1885. J. G. Cotta'sche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart, 1887.
- BLED 1988. BLED, Jean Paul: *Franz Joseph. „Der letzte Monarch der alten Schule.“* Böhlau, Wien–Köln–Graz, 1988.
- BOYER 1981. BOYER, John W.: *Political Radicalism in Late Imperial Vienna. Origins of the Christian Social Movement, 1848–1897*. The University of Chicago Press, Chicago–London, 1981.
- BOYER 2022. BOYER, John W.: *Austria 1867–1955*. Oxford University Press, Oxford, 2022.
- BRAUNEDER 1987. BRAUNEDER, Wilhelm: Parlamentarismus und Parteiensystem in der Österreichisch-Cisleithanischen Reichshälfte 1867–1918. In: *Das Parteiwesen Österreich-Ungarns*. Hg. von ERDÖDY, Gábor. Akadémiai, Budapest, 1987. 13–36.
- CANIS 2016. CANIS, Konrad: *Die bedrängte Großmacht. Österreich-Ungarn und das europäische Mächtesystem 1866/67–1914*. Ferdinand Schöningh, Paderborn, 2016.
- Drága mama*, 2019. *Drága mama. Ferenc József levelei édesanyjához*. Sajtó alá rendezte BORÓVI Dániel – KOVÁCS Attila Zoltán. Szépművés, Budapest, 2019.
- Franz Josefs Tagebücher*, 2003. *Die Jugend-Tagebücher Franz Josefs (1843–1848)*. Hrsg. CERNY, Heimo. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs, Band 96.) Böhlau, Wien, 2003.
- Das System Taaffe*, 1882. *Das System Taaffe*. Sintensis, Wien, 1882.
- Der politische Nachlaß*, 1922. *Der politische Nachlaß des Grafen Eduard Taaffe. Mit einem Porträt Taaffes und einem Schriftstück in Faksimile*. Hrsg. von SKEDL, Arthur. Rikola, Wien, 1922.
- FISCHEL 1910. FISCHEL, Alfred: Taaffe, Eduard Graf. In: *Allgemeine Deutsche Biographie*. Band 55. Duncker & Humblot, Leipzig, 1910. 234–255.
- FRIEDJUNG 1997. FRIEDJUNG, Heinrich: *Geschichte in Gesprächen: Aufzeichnungen 1898–1919*. Hsrg. ADLGASSER, Franz–FRIEDRICH, Margret. Band I. (Veröffentlichungen der Kommission für Neuere Geschichte Österreichs.) Böhlau, Wien–Köln–Weimar, 1997.
- FRITZ 2003. FRITZ, Wolfgang: *Für Kaiser und Republik. Österreichs Finanzminister seit 1848*. Atelier, Wien, 2003.
- GARVER 1978. GARVER, Bruce M.: *The Young Czech Party 1874–1901, and the Emergence of a Multi-Party System*. (Yale historical publications, Miscellany 111.) Yale University Press, New Haven, 1978.

- HANTSCH 1962. HANTSCH, Hugo: Graf Eduard Taaffe (1833–1895). In: *Gestalter der Geschichte Österreichs*. Hrsg. von Hugo HANTSCH. Tyrolia, Innsbruck, 1962. 447–456.
- HANTSCH 1963. HANTSCH, Hugo: *Leopold Graf Berchtold. Grandseigneur und Staatsmann*. Styria, Graz, 1963.
- HÖBELT 2016. HÖBELT, Lothar: Graf Egbert Belcredi – der „echte“ Konservative. In: *Die Tagebücher des Grafen Egbert Belcredi 1850–1894*. Hg. von HÖBELT, Lothar – KALWODA, Johannes – MALÍŘ, Jiří. Böhlau, Wien, Köln – Weimar, 2016. 15–37.
- HÖBELT 1993. HÖBELT, Lothar: *Kornblume und Kaiseradler. Die deutschfreiheitlichen Parteien Altösterreichs 1882–1918*. Oldenbourg, Wien, 1993.
- HÖBELT 2000. HÖBELT, Lothar: Parteien und Fraktionen im cisleithanischen Reichsrat. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918. Band 7. Verfassung und Parlamentarismus*. Hrsg. von RUMPLER, Helmut – URBANITSCH, Peter. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 2000. 895–1006.
- HÖBELT – KALWODA – MALÍŘ 2016. *Die Tagebücher des Grafen Egbert Belcredi 1850–1894*. Hg. von HÖBELT, Lothar – KALWODA, Johannes – MALÍŘ, Jiří. Böhlau, Wien, Köln – Weimar, 2016.
- HYE 2012. HYE, Hans Peter: Eduard Graf Taaffe – ein Jugendfreund Kaiser Franz Josephs? *Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung*, 2012/1. 65–79.
- JENKS 1965. JENKS, William A.: *Austria under the Iron Ring 1879–1893*. The University Press of Virginia, Charlottesville, 1965.
- KIELMANSEGG 1966. KIELMANSEGG, Erich Graf: *Kaiserhaus, Staatsmänner und Politiker. Aufzeichnungen des k.k. Statthalters*. Mit einer Einleitung von GOLDINGER, Walter. R. Oldenbourg, Wien–München, 1966.
- KLEIN 1980. KLEIN, Brigitte: *Ernst von Plener. Sein Weg zum Politiker*. Univ., Diss., Wien, 1980.
- KLETEČKA – LEIN 2022. *Die Protokolle des cisleithanischen Ministerrates 1867–1918*. Hg. von KLETEČKA, Thomas – LEIN, Richard. Band II. 1. Jänner 1868–21. November 1871. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 2022.
- KOLMER 1903. KOLMER, Gustav: *Parlament und Verfassung in Österreich*. Band 2. 1869–1879. Wien–Leipzig, 1903.
- KOLMER 1905. KOLMER, Gustav: *Parlament und Verfassung in Österreich*. Band 3. 1879–1885. Wien–Leipzig, 1905.
- LEIN 2022. LEIN, Richard: Einleitung. In: *Die Protokolle des cisleithanischen Ministerrates 1867–1918*. Hg. von KLETEČKA, Thomas – LEIN, Richard. Band II. 1. Jänner 1868–21. November 1871. Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien, 2022. XI–XCII.

- MAY 1968. MAY, Arthur J.: *The Hapsburg Monarchy 1867–1914*. The Norton Library, New York, 1968.
- NOVOTNY 1975. NOVOTNY, Alexander: Der Monarch und seine Ratgeber. In: *Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band II. Verwaltung und Rechtswesen. Hrsg. von WANDRUSZKA, Adam URBANITSCH, Peter. Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien, 1975. 57–99.
- PLENER 1921. PLENER, Ernst Freiherr von: *Erinnerungen. Parlamentarische Tätigkeit 1873–1891*. Zweiter Band. Deutsche Verlags-Anstalt, Stuttgart–Leipzig, 1921.
- POLLAK 1898. POLLAK, Heinrich: *Dreißig Jahre aus dem Leben eines Journalisten*. III. Bände. Hölder, Wien, 1898.
- SCHEER 2013. SCHEER, Tamara: „*Minimale Kosten, absolut kein Blut*“. *Österreich-Ungarns Präsenz im Sandžak von Novipazar (1879–1908)*. Peter Lang, Frankfurt am Main, 2013.
- SCHMETTERER 2016. SCHMETTERER, Christoph: *Kaiser Franz Joseph I*. Böhlau, Wien–Köln–Weimar, 2016.
- SUESS 1916. SUESS, Eduard: *Erinnerungen*. Hirzel, Leipzig, 1916.
- TSCHUPPIK 1930. TSCHUPPIK, Karl: *The Reign Of The Emperor Francis Joseph 1848–1916*. G. Bell And Sons Ltd., London, 1930.
- ZACHAR 1981. ZACHAR József: *Az osztrák–német liberális Alkotmánypárt és politikai hatalom 1861–1881*. Akadémiai, Budapest, 1981.
- ZELLENBERG 2003. ZELLENBERG, Ulrich E.: Ein Konservativer über den Parteien – der „Kaiserminister“ Eduard Graf Taaffe. In: *Konservative Profile. Ideen und Praxis in der Politik zwischen FM Radetzky, Karl Kraus und Alois Mock*. Hrsg. von ZELLENBERG, Ulrich E. Leopold Stocker, Graz–Stuttgart, 2003. 225–243.

ÁKOS KÁRBIN

THE LIFE OF AUSTRIAN PRIME MINISTER
EDUARD VON TAAFFE – PART I: BETWEEN 1833 AND 1879
(*Abstract*)

Eduard von Taaffe served as Minister-President of Austria for nearly fourteen years between 1879 and 1893. He had held numerous state posts earlier, serving as a member of Ferdinand Beust's government and participating in the negotiations surrounding the Austro-Hungarian Compromise. He had also served as Minister-President of Cisleithania for the first time between 1868 and 1870.

The fact that Taaffe grew up together with Franz Joseph I and had been his playmate raises a pair of questions: To what extent did his personal relationship influence his political career? Was their bond so deep as to influence Taaffe's career later? Likely, the archduke and the young nobleman's relationship was not close enough for this eventuality. Taaffe's upward career progression much more likely resulted from his eagerness to carry out the emperor's will. Pleased with Taaffe's work as governor of Tyrol between 1871 and 1879, the emperor along with Taaffe himself looked for the right opportunity for Taaffe's return to the post of prime minister. In February 1879 – prior to summer elections – the emperor authorized Taaffe to form a government. The cabinet would have leaned on the right wing of the Constitutional Party, but Taaffe's attempt was ultimately futile, and he withdrew from his appointment. Taaffe successfully established a coalition government, becoming prime minister once again in August 1879, because of an electoral compromise with the Czechs. He formed his coalition – known historically as Taaffe's Iron Ring – and governed for fourteen years. From his birth to his second appointment as prime minister in August 1879, the study presents the road that Taaffe traveled.

ÁKOS KÁRBIN

DER LEBENSWEG DES ÖSTERREICHISCHEN
MINISTERPRÄSIDENTEN EDUAR VON TAAFFE, TEIL I:
ZWISCHEN 1833 UND 1879
(Resümee)

Eduard von Taaffe bekleidete zwischen 1879 und 1893 vierzehn Jahre lang die Funktion des Ministerpräsidenten in Österreich. Zuvor erfüllte er zahlreiche staatliche Aufträge, er war Mitglied in der Regierung von Ferdinand Beust, nahm an den Verhandlungen zum Ausgleich teil und hatte zwischen 1868 und 1870 selbst das erste Mal den Posten des Regierungschefs von Cisleithanien.

Taaffe wurde bekanntlich im Wiener Hof großgezogen, er war Spielkamerad von Franz Joseph I. So ergibt sich die Frage: Inwieweit wirkte sich diese persönliche Verbindung auf seine politische Karriere aus? War diese Relation zwischen ihnen beiden so tief, dass sie Taaffes spätere Laufbahn beeinflusste? Aller Wahrscheinlichkeit nach standen der Erzherzog und der junge Hochadelige zueinander in keinem so nahen Verhältnis, dass es zu diesem Ergebnis geführt hätte. Taaffe konnte sein Vorankommen eher dem Umstand verdanken, dass er während seiner Tätigkeit bemüht war, den Willen des Kaisers zu erfüllen. So war er zwischen 1871 und 1879 Statthalter von Tirol; der Staatschef war mit Taaffe zufrieden, und beide suchten nach der Möglichkeit, dass er in den Samtsessel des Ministerpräsidenten zurückkehren konnte. Im Februar 1879 – vor den Wahlen im Sommer – wurde Taaffe vom Kaiser beauftragt, die Regierung zu bilden. Das Kabinett hätte sich auf den rechten Flügel der Verfassungspartei gestützt, aber sein Versuch blieb erfolglos, und er trat von der Berufung zurück. Schließlich konnte er im Ergebnis eines Wahlkompromisses mit den Tschechen eine Koalitionsregierung aufstellen und wurde im August 1879 erneut Ministerpräsident. Er bildete seine Regierung, die mit dem Namen Eiserne Ring in die Geschichte einging, und war vierzehn Jahre lang Regierungschef. Der Beitrag stellt den Weg dar, den Taaffe von der Geburt bis zu seiner zweiten Ernennung zum Ministerpräsidenten im August 1879 zurücklegte.